

Федорова А.І. (Одеса, Україна)

ПРАВОВЕ ПОЛОЖЕННЯ СТАРООБРЯДЦІВ БЕССАРАБІЇ (СЕРЕДИНА XVIII – ПОЧАТОК XXI СТ.): ОСНОВНІ ЕТАПИ

Зазначається, що старообрядці Бессарабії вміли пристосовувалися до політики різних держав і урядів.

Alla Fedorova (Odesa, Ukraine)

LEGAL STATUTE OF OLD-BELIEVERS OF BESSARABIA (A MIDDLE OF XVIII - BEGINNING OF XXI CENTURY) : THE BASIC STAGES

Marked, that Bessarabia's old-believers was able to adapt to the politics of the different states and governments.

Старообрядці – етноконфесійна група, яка через утиски в Російській імперії змушена була змінювати свої звичні місця проживання. Так старообрядці опинилися в прикордонних районах імперії та за її межами, в т.ч. і в Бессарабії. На цій території вони отримали назву «липовани» і змогли зберегти свою самоідентичність.

Територія Бессарабії з середини XVIII і до початку XXI ст. неодноразово переходила під владу різних країн, відповідно, і відношення до них з боку різних урядів було неоднакове. Це питання ми і розглянемо в представленій роботі. Поставлена проблема вже отримала певні наукові розробки [1; 3; 4; 6; 7 та ін.], однак комплексне висвітлення теми відсутнє.

Виходячи з приналежності території Бессарабії тій чи іншій країні, можна виділити кілька етапів правового положення старообрядців.

I etan – період перебування Бессарабії у складі Молдовського князівства, що знаходилося у васальній залежності від Османської імперії, період лояльного відношення. Старообрядці, переселившись на цю територію, відчули певне полегшення, адже їх не переслідували за їх релігійні переконання. Зі збільшенням кількості старообрядців уряд намагався урівняти їх в релігійному відношенні з іншими підданими Молдовського князівства. Однак активні скарги старообрядців на утиски спонукали молдовських правителів взяти їх під захист. Так, Костянтин та Іоанн Маврокордати у 80-ті роки XVIII ст. дарували їм самостійність у справах віри, церков, монастирів та скитів, попів та монахів, після чого вони почуваються більш впевнено і починають розповсюджувати своє віросповідання, що, звісно, не давало спокою церковним правителям. Однак після чергових скарг старообрядців на утиски Олександр Мурузі на початку 1805 р. підтвердив їхні колишні права за умови, що прибічники старої віри будуть приймати до свого середовища виключно липован [6, с.665-667]. А.Варона помилково вказує, що наказ виданий Костянтином Мурузі [1, с.68], батьком Олександра. До речі, оригінал цієї грамоти був виявлений у 2007 р. в старообрядницькому селі Кунича (Молдова) в церкві Св. Св. Лавра та Флора та перекладений Александром Маголою [2].

II etan – під владою Російської імперії, політика лавірування, поступок та утисків. Після російсько-турецької війни 1806-1812 рр. за Бухарестським миром територія Бессарабії була приєднана до Російської імперії. За часи правління Олександра I російський уряд продовжував політику Молдовського князівства щодо старообрядців. Їм надавалися різноманітні пільги та привілеї, в т.ч. дозволялося будувати церкви, не заборонялося відправлення старообрядницької віри. Тобто політика щодо старообрядців новоприєднаних територій кардинально відрізнялась від загальноросійської.

За часів правління Миколи I (1825-1855) уряд бере курс на викорінення старообрядництва, запроваджується суворий облік кількості старообрядців, їх церков, каплиць тощо. Але певні поступки спостерігаються і в цей період. Оскільки 1830 р. відбулося нове переселення старообрядців із-за Дунаю до Бессарабії, то їм також було даровано право будувати церкви та вільно відправляти богослужіння.

1835 р. імператор дозволив в місцях, де кількість православних та єдиновірців обмежена, допускати до зайняття громадських посад «розкольників», однак вищі посади не могли бути ними займані.

В цей період активізуються стосунки з закордонними старообрядцями, уряд занепокоєний запровадженням старообрядницької Білокриницької єпархії 1846 р. Як наслідок у 1845 р. Міністерство внутрішніх справ видало постанову про невидачу старообрядцям закордонних паспортів [5]. Але справу це не вирішило.

III етап – у складі Румунського королівства. По закінченню Кримської війни (1853-1856 рр.) за Паризьким трактатом південна частина Бессарабії передана Молдовському князівству. Територія навколо гирла Дунаю перейшла до Туреччини. 1861 р. Південна Бессарабія відійшла до Румунського королівства. Ні уряд, ні церква, ні суспільство не піддавали старообрядців переслідуванням за їх релігійні переконання, до них відносилися індиферентно, лише не дозволяючи вести старообрядницьку пропаганду та обмежуючи район старообрядницьких вірувань та переконань лише їх колом. Це робилося, вірогідніше, знову таки, задля збереження приєднаної території.

Особливо протегував старообрядцям румунський князь Александру Іон Куза [1, с.677], за часи правління якого старообрядці Південної Бессарабії, спираючись на ст. 46 Паризького трактату 1858 р. (свобода віросповідання) та політичних заступників, змогли заснувати Ізмаїльську кафедру. 17 жовтня 1861 р. старообрядницького архієрея в Румунії було визнано та затверджено.

IV етап. За Берлінським трактатом 1878 р. південна Бессарабія знову відійшла до Росії. Підтверджувалися права, даровані старообрядцям-некрасівцям Олександром І. Визнавався ізмаїльський старообрядницький архієпископ у своєму сані. Однак у 1893 р. намагаються заборонити прилюдний прояв старообрядництва в Ізмаїльському повіті, але наступного року знову були підтвержені даровані раніше привілеї.

V етап – «золотий вік» старообрядництва (1905-1917), як його називає Ф.Ю.Мельников. 17 квітня 1905 р. виданий указ «Про укріплення начал віротерпимості». Значно активізується діяльність старообрядців в усіх напрямках: систематично скликаються Всеросійські з'їзди, реконструюються культові споруди, відкриваються школи, училища тощо. Але це не була перемога старообрядців, оскільки вони не були зрівняні в правах з іншими віросповіданнями.

VI етап. З грудня 1917 – до початку 1918 рр. на території Бессарабії була встановлена радянська влада, однак нові радянські нововведення не встигли реалізувати, оскільки у січні - березні 1918 р. регіон був окупований угрупованнями королівства Румунія. Незважаючи на те, що старообрядці на території Румунії користувалися усіма релігійними правами, юридично це не було зафіксовано. В середині 20-х років ХХ ст. в державі почалися дебати відносно законопроекту про релігійні культу. В травні 1925 р. на старообрядницькому соборі в Браїлі вирішено порушити клопотання перед урядом Румунії про визнання старообрядництва як самостійного та законного культу. Єпископ Інокентій (Усов) розробив Меморію уряду щодо прав старообрядців. Однак справа не доведена до кінця, оскільки навіть не всі старообрядці розуміли і бажали цього. Закон о культурах у Румунії прийнятий 1928 р., але старообрядництво в ньому не згадувалося. Ситуація ускладнилася і через реформу календаря. 1936 р. на Білокриницькому соборі вирішено поновити клопотання щодо визнання державою старообрядницької церкви. Після довгих митарств лише 1947 р. старообрядницький Статут був офіційно визнаний румунською владою.

VII етап. 2 серпня 1940 р. Бессарабія включена до складу УРСР, однак влітку 1941 р. знову підпала під юрисдикцію Румунії. За цей рік починає впроваджуватися антирелігійна кампанія (наприклад, 1940 р. закритий Петропавлівський монастир поблизу Вилкова).

VIII етап (літо 1941- літо 1944) – у складі Трансністрії. Поновлюють діяльність зачинені релігійні установи, видається література антибільшовицького, антирелігійного спрямування.

IX етап. У серпні 1944 р. Бессарабія увійшла до складу СРСР. Основним законом, що регулював діяльність релігійних установ була постанова Президії ВЦВК «про релігійні об'єднання» від 8.04.1929. Ця постанова забороняла релігійним організаціям займатися будь-якою діяльністю, релігійні організації витісняються з усіх сфер суспільства. Поступово

впроваджується релігійна політика в галузі релігійних питань, спрямована на винищення релігійної свідомості. Закриваються старообрядницькі церкви, монастирі, піддаються утискам священослужбовці тощо. Цей період виявився найбільш тяжким, який завдав непоправної шкоди старообрядницькому віросповіданню.

X етап. 24 серпня 1991 р. Україна, до складу якої входить Бессарабія, проголошена незалежною. В незалежній Україні релігійні питання регулюються Конституцією України, зокрема ст. 35. «Право на свободу світогляду і віросповідання», і Законом України "Про свободу совісті та релігійних організацій" від 23 квітня 1991 року. У Законі закріплюється рівноправність громадян незалежно від їх ставлення до релігії. Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа - від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.

За часів незалежності відбувається поступове повернення старообрядницьким релігійним громадам їх майна, рухомого й нерухомого. Однак процес іде не такими темпами, як хотілося, існує чимало проблем і перешкод. В сучасних умовах старообрядницькі общини стикаються з нестачею матеріальних ресурсів, передусім для утримання культових споруд в належному матеріально-технічному стані.

Для вирішення нагальних проблем, для співпраці з владою створюються різноманітні товариства (наприклад, 2004 р. у Києві зареєстроване Київське міське національно-культурне товариство старообрядців-липован).

Отже, старообрядці Бессарабії, переходячи під владу різних країн, вміло пристосовувалися до нових умов, добивалися визнання своїх прав та привілеїв від різних урядів (за винятком радянського періоду) і змогли пронести свої обряди та традиції через не одне століття.

Література:

1. Варона А.П. О правовом положении старообрядчества в Румынии (1878-1947 гг.) / А.П.Варона // Липоване: история и культура русских-старообрядцев. – Одесса, 2010. – Вып. VII. – С.68-70.
2. Магола А.А. Старинная молдавская грамота, найденная в старообрядческой церкви села Кунича / А.А.Магола // Липоване: история и культура русских старообрядцев. - Выпуск VI. - Одесса, 2009. - С. 143-150
3. Петров С.П. Функционирование культурно-национальных объединений старообрядцев в Украине в начале XXI века - политико-правовой аспект / С.П.Петров // Старообрядчество: история и современность, местные традиции, русские и зарубежные связи : материалы V Междунар. науч.-практ. конф., 31 мая - 1 июня 2007 г. - Улан-Удэ, 2007. - С. 32-39 та ін.
4. Пригарин А.А. Русские старообрядцы на Дунае: формирование этноконфессиональной общности в конце XVIII – первой половине XIX вв. / А.А.Пригарин. - Одесса-Измаил-Москва, 2010.
5. Собрание постановлений по части раскола (Продолжение I). – СПб., 1860. – С. 16.
6. Сырку П. Наши раскольники в Румынии и отношение к ним румынского правительства/ П.Сырку // Христианское чтение. – 1878. - № 5-6. – С.663-705.
7. Федорова А.І. Особливості положення старообрядців Південної Бессарабії під владою Російської імперії (1812 – 1856 рр.) / А.І.Федорова // Інтелігенція і влада. Громадсько-політичний науковий збірник. Серія: історія. – Вип. 3. - Одеса, 2004. – С. 63-72; Федорова А.І. Старообрядницькі общини Південної Бессарабії у XIX – першій половині XX ст.: історико-конфесійний аспект / Алла Іванівна Федорова: Дис. ... канд. ист. наук. – Одеса, 2004; Федорова А.И. Взаимоотношения власти и православной церкви Румынии со старообрядцами Бессарабии (1918-1944 гг.) / А.И.Федорова // Липоване: история и культура русских-старообрядцев. – Одесса, 2013. – Вып. X. – С.105-114.